

irde ırkçılık yapılmamış, aksine ırk ayırımı yapmanın ve soyla övünmenin doğru olmadığı ifade edilmiştir. Hureymî'nin, "Ben Soğd'un soylu ailelerinden bir kişiyim; Acem ırkı beni erdemlerle donattı" anlamındaki beytini de hayatının büyük bir kısmını Emevî ırkçılığının beşiği olan ve mevâfilerin horlandığı Dimaşk'ta geçirmesi sebebiyle bir tepki sonucunda söylenmiş bir fahriye olarak kabul etmek gerekir. Eski kaynaklardan sadece *Mu'cemû'l-büldân*'da (III, 464) geçen bu tür şiirlerinden birini Yâkût, "Acemliğiyle iftihar ediyor" şeklinde takdim ederken çağdaş yazarlardan başta Goldziher ile Ahmed Emîn olmak üzere Tâhâ el-Hâcîrî, Muhammed Nebîh Hicâb, Ahmed Şâ-yib, Ahmed Muhammed el-Hûfî gibi bazı kişiler Hureymî'ye ırkçılık isnadında bulunmuşlardır (*Muslim Studies*, s. 151-152; *Đuħa'l-İslâm*, I, 64-65). Aslında bunu, Yâkût'un da belirttiği gibi Arap şairleri arasında Câhiliye'den kalma bir gelenek olarak soy ve kabileyile övünmeye dair bir şair fahriyesi şeklinde değerlendirmek daha uygun görünmektedir. Kaldı ki başta Şevki Dayf ile Ali Cevâd et-Tâhir olmak üzere birçok çağdaş eleştirmen, içerik ve üslup bakımından Hureymî'nin diğer şiirlerine benzemediği için bu parçanın Hureymî'ye nisbetini uygun bulmamaktadır (*MMLADm.*, sy. 41 [1386/1966], s. 452, 609). Hayatını soylu Arap ailelerinden Hureymîler'e methiye ve mersiye yazmakla geçirmiş, onlardan büyük himaye ve destek görmüş bir şairin bunları söylemesi de pek mâkul görünmemektedir.

Hureymî'nin edebiyat ve biyografi kitaplarında dağınık olarak yer alan çok sayıda şiirin büyük bir kısmı Ali Cevâd et-Tâhir ile Muhammed Cebbâr el-Muaybid tarafından derlenerek *Đivânü'l-Hureymî* adıyla yayımlanmıştır (Beyrut 1971). V. A. Ebermann, Hureymî'nin şiirlerinin bir kısmını "al-Churejmi arabiskij poetiz Sogda" adıyla Rusça'ya tercüme etmiştir (*ZKV*, V [1930], s. 429-450).

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Temmâm, *el-Ĥamâsetü's-suğrâ: el-Vaħşiyât* (nşr. Abdülazîz el-Meymenî – Mahmûd M. Şâkir), Kahire 1963, s. 273, 325; Câhiz, *el-Buħalâ* (nşr. Tâhâ el-Hâcîrî), Kahire 1981, s. 130, 167, 181, 205, neşredenin eki, s. 363-364; a.mlf., *Kitâbü'l-Hayevân*, I, 224-225, 354; III, 94, 113, 148; V, 204, 211, 603; VI, 423; VII, 61, 151-152, 193; a.mlf., *el-Beyân ve't-tebyîn*, I, 11, 109, 111-112, 115, 117, 131, 209, 224, 381, 406; II, 73, 190, 352, 356-357; III, 162, 320, 325, 352; İbn Kuteybe, *eş-Şif'r ve's-su'arâ*, Beyrut 1964, s. 23-24, 731-735; a.mlf., *Üyünü'l-ahbâr*, II, 128; III, 239; IV, 57, 239; Müberred, *el-Kâmil* (nşr. M. Ahmed ed-Dâli), Beyrut 1406/1986, III,

1361-1362; a.mlf., *Kitâbü'l-Fâzil* (nşr. Abdülazîz el-Meymenî), Kahire 1953, s. 95; İbnü'l-Mutez, *Tabakâtü's-su'arâ* (nşr. Abdüssettâr Ahmed el-Ferrâc), Kahire 1981, s. 293-294; İbnü'l-Cerrâh, *el-Varaka* (nşr. Abdülvehhâb Azzâm – Abdüssettâr Ahmed el-Ferrâc), Kahire, ts. (Dârü'l-Maârif), s. 23-24, 102-106; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), IV, 251; V, 76-89; VIII, 431-454; X, 176-180; Ebû't-Tayyib el-Veşşâ', *ez-Zarf ve'z-zurafâ* (nşr. Fehmî Sa'd), Beyrut 1407/1986, s. 104; İbn Abdürabbih, *el-İkdü'l-ferid*, V, 327; Ceħşiyârî, *el-Vüzerâ' ve'l-küttâb*, s. 194, 239-240, 267-268; Süfî, *Edebü'l-küttâb*, s. 49; a.mlf., *Aħbârü's-su'arâ'l-muħdesîn* (nşr. J. H. Dunne), Beyrut 1401/1982, s. 127-128; Âmidî, *el-Muvâzene* (nşr. Ahmed Sakr), Kahire 1380/1961, I, 121; Mes'ûdî, *Mürücü'z-zeheb* (Abdülhamîd), III, 414; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğânî*, III, 192; VI, 93; XI, 345-346; XIII, 169; XIV, 334, 347; XV, 131; XVI, 433; XVIII, 381; XX, 38-39, 48, 81-82, 355; Merzûbânî, *el-Muveşşah* (nşr. Ali M. el-Bicâvî), Kahire 1965, s. 470, 495; a.mlf., *Mu'cemû's-su'arâ* (nşr. F. Krenkow), Beyrut 1402/1982, s. 256; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecdüdü), s. 188; Ebû'l-Hasan el-Cürcânî, *el-Vesâta beyne'l-Mütenebbî ve Ĥuħümîl* (nşr. M. Ebû'l-Fazl İbrâhîm – Ali M. el-Bicâvî), Beyrut 1386/1966, s. 50, 204, 311, 312, 321, 322, 336, 354, 370-371; Ebû Hilâl el-Askerî, *Đivânü'l-me'ânî* (nşr. Hüsâmeddin el-Kudsi), Kahire 1352/1933, I, 74, 279; II, 175, 197; Seâlibî, *Ĥâşşü'l-Ĥâş* (nşr. Me'mûn b. Muhyiddin el-Cennân), Beyrut 1414/1994, s. 163-164; Husrî, *Zehrü'l-âdâb* (nşr. Zekî Mübârek), Beyrut 1972, IV, 1142-1145; İbn Reşîk el-Kayrevânî, *el-Ülme* (nşr. Muhammed Karkazân), Beyrut 1408/1988, I, 212; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, VI, 326; İbn Mâkûlâ, *el-İkmâl*, III, 243; Abdülkâhir el-Cürcânî, *Delâ'ilü'l-i'câz* (nşr. Mahmûd M. Şâkir), Kahire 1404/1984, s. 164-169, 498, 511; Sem'ânî, *el-Ensâb* (Bârûdî), II, 354-355; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* (Amrevî), VIII, 198-203; Ebû'l-Bekâ el-Ukberî, *et-Tibyân fı şerħi'd-đivân* (nşr. Mustafa es-Sekâ v.dğr.), Beyrut 1397/1978, I, 155; II, 7, 166, 243, 287; III, 10, 12, 187, 333; IV, 65; Yâkût, *Mu'cemû'l-üdebâ*, XV, 140; a.mlf., *Mu'cemû'l-büldân* (Cündî), II, 500; III, 464; IV, 339-340; İbnü'l-Esîr, *el-Lübâb*, I, 438; a.mlf., *el-Kâmil*, VI, 274; İbnü'l-Adîm, *Buğyetü't-taleb* (nşr. D. W. Morray), Frankfurt 1990, III, 517-521; İbn Manzûr, *Muħtaşaru Târîhi Dimaşk*, IV, 290-294; XI, 284-285; XVI, 275-277; Safedî, *el-Vâfi*, VIII, 409; a.mlf., *Nektü'l-himyân* (nşr. Ahmed Zekî Bek), Kahire 1329/1911, s. 71; Abdürrahîm b. Ahmed el-Abbâsî, *Me'âhidü't-tenşîş* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Beyrut 1367/1947, I, 251, 252-254; Ahmed Emîn, *Đuħa'l-İslâm*, Beyrut 1351/1933, I, 64-65; Brockelmann, *GAL*, II, 46; *Suppl.*, I, 111-112; Ahmed M. el-Havfî, *Edebü's-siyâse fı'l-aşri'l-Emevî*, Beyrut 1384/1965, s. 490-491; Sezgin, *GAS*, II, 550-551; Tâhâ el-Hâcîrî, *el-Câhiz: Ĥayâtühü ve âşârühü*, Kahire 1969, s. 135, 204, 431; I. Goldziher, *Muslim Studies*, New York 1977, s. 151-152, 163-164; Bedrân, *Tehzîbü Târîhi Dimaşk*, II, 437-440; VII, 179-196; Ömer Ferruh, *Târîhu'l-edebe*, II, 233; Ekrem Pamukçu, *Bağdat'ta İlk Türkler*, Ankara 1994, s. 246-260; Şevki Dayf, *Târîhu'l-edebe*, III, 354-359; Ali Cevâd et-Tâhir, "Ebû Ya'kûb el-Hureymî", *MMLADm.*, sy. 41 (1386/1966), s. 448-469, 607-630; Ch. Pellat, "Abû Ya'kûb al-Khuraraymî", *EP* (Fr.), I, 164.

İSMAIL DURMUŞ

HÜRİ (الْحور)

Cennet kadınlarını ve onların güzelliğini ifade eden bir tabir.

Hür kelimesi "beyaz olmak, beyazlaşmak" anlamındaki haver kökünden sıfat olan havrânın çoğulu olup Türkçe'de tekili için kullanılan hûri Arapça'da yoktur. Araplar, çöle yaşayan kadınların aksine şehir hanımlarının ten beyazlığını ifade etmek için havâriyyât kelimesini kullanırlar. Haver kökünden türeyen kelimeler çeşitli âyet ve hadislerde bir güzellik unsuru olarak göze nisbet edilmiştir (aş. bk.). Arap dilcileri bu durumda kelimenin ne anlama geldiği, yani haver ile ifade edilen göz şeklinin hangi nitelikleri taşıdığı konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Asmaî, gözdeki haverin ne anlama geldiğini bilmediğini söylerken genellikle dilciler hûri için "beyaz tenli, gözünün beyazı saf, siyahı koyu ve yuvarlak, göz kapakları ince ve nazik" tasvirini yapmışlardır. Bir telakkiye göre hûri ceylan gözlü, yani gözünün tamamı siyah olan demektir ki böylesine insanlarda rastlanmaz (*Li-sânü'l-'Arab*, "hvr" md.; *Kâmus Tercümesi*, "hvr" md.). İlgili âyet ve hadislerde hür kelimesinin yanında zaman zaman in sıfatı da zikredildiğinden iri gözlü (şahin gözlü) olmayı da bu tasvire ilâve etmek gerekir (aş. bk.).

Kitâb-ı Mukaddes'in sadece Ahd-i Atık kısmında dolaylı biçimde işaret edilen âhiret hayatı (bk. İşaya, 26/19; Hezekiel, 37/1-14) apokrif kabul edilen Daniel'in kitabında (12/1-3) daha açık bir şekilde dile getirilir. Ancak âhiret hayatıyla ilgili zengin tasvirler Rabbinik ve Talmudik literatürde göze çarpar (Cohen, s. 383-389). Cennet ve cehennem mahiyetine dair çok geniş tasvirler içeren bu literatürde oralardaki hayatın niteliğine ve bu arada İslâm'ın hûri anlayışına benzer bir telakkiye rastlamak mümkün değildir. Zerdüştiliğin kısmen açıklık taşıyan hûri anlayışına gelince, bu dinde kendisinden söz edilen hûri gerçek bir varlık olmayıp iyi amelleri ağır basan kişinin bilincinin canlandırdığı bir hayal ürünüdür. Ayrıca İslâm'daki hûri telakkisinde göz güzelliği esas olduğu halde Zerdüştilik'teki hûri tasvirinde buna hiç temas edilmez. Zerdüştiliğin literatürde hûriye ait diğer tasvirler de oldukça farklıdır (bk. Yesna, 50/4; Yast, XXII/1, 9; Vistasp Yast, XXIV/VIII, 56; *Elr.*, V, 595).

Kur'an'da ve bazı hadis metinlerinde hürilerin tasviriyile ilgili açıklamalar bulun-

makla birlikte duyuların ve duyu verilerinin dayalı aklı istidlâlin alanlarını aşan âhiret hayatına dair tasvirler konunun mahiyetini anlatmaktan ziyade genel bir fikir vermektedir. Nitekim bir âyette, müminler için hazırlanan âhiret mutluluğunun dünyada hiç kimse tarafından bilinemeyeceği ifade edilmiş (es-Secde 32/19), Hz. Peygamber de bu mutluluğu dünyada görülüp işitilmeyen ve tasavvur edilemeyen türden olduğunu söylemiştir (Bu-hârî, "Tevhîd", 35, "Bed'ü'l-halk", 8; Müslim, "Cennet", 2-5).

Kur'an-ı Kerim'de hür kelimesi dört âyette geçmekte, bunların üçünde "iri kara gözlüler" anlamındaki "în" kelimesiyle birlikte zikredilmektedir (ed-Duhân 44/55; et-Tûr 52/20; el-Vâkıa 56/22). Diğer âyette ise "çadırlarda iskân edilmiş" mânasındaki "maksûrât" kelimesiyle beraber yer almaktadır (er-Rahmân 55/72). Üç âyette, hür kullanılmadan "güzel bakışlarını eşlerinden ayırmayan kadınlar" anlamında "kâsîrâtü't-tarf" terkihiyle (es-Sâffât 37/48; Sâd 38/52; er-Rahmân 55/56), bir âyette de "iyi huylu güzel kadınlar" anlamında "hayrâtün hisân" kelimeleriyle (er-Rahmân 55/70) hüriler anlatılmıştır. Bazı âlimler, "kâsîrâtü't-tarf" terkihi "câzibeleriyle eşlerinin bakışlarını daima kendilerine çeken" şeklinde de mâna vermişlerdir (İbn Kayyim el-Cevziyye, s. 318). Bunların dışında hüriler, Nebe' sûresinde (78/33) "göğüsleri yeni oluşmuş yaşıt kızlar" mânasındaki "kevâib-etrâb" tasviri ve Vâkıa sûresindeki (56/37) "eşlerine düşkün iffetli yaşta kızlar" anlamında "urub-etrâb" nitelmesiyle de ifade edilmiştir. Üç âyette geçen "tertemiz eşler" mânasındaki "ezvâc-ı mutahhara" ile de (el-Bakara 2/25; Âl-i İmrân 3/15; en-Nisâ 4/57) hüriler kastedilmiştir. Buradaki temizlik, dünya kadınlarına mahsus özel hallerden ve maddî kirlerden arınmışlık yanında vefasızlık, dik başlılık, kaba söz ve davranışlar gibi kötü huylardan arınmışlığı da içermektedir (a.g.e., s. 312-313).

Kur'an'da hürilerin tasviriyle ilgili başka nitelermeler de vardır. Bir âyette hüriler, yüksek değerinden ötürü saklanan ve bir anlamda kısıncılan inciye benzetilirken (el-Vâkıa 56/23) diğer bir âyette (es-Sâffât 37/49) gün yüzü görmemiş ve el değmemiş taze yumurtaya, bir telakkiye göre sedefinden çıkarılmamış beyaz inciye (İbn Kesir, II, 452; Şevkânî, IV, 382-383), Rahmân sûresinde de (55/58) yakut ile mercana benzetilmiştir. Bu son benzetme, hürilerin giyeceklerine veya dudaklarıyla yanaklarına ait bir nitelme de olabilir. Yine Kur'an'da hürilerin bâkire oldukları (el-Vâkıa 56/36) ve cennette-

ki eşlerinden önce kendilerine ne bir insanın ne de bir cinnin dokunduğu (er-Rahmân 55/56, 74) ifade edilir.

Hürilerin dünya kadınlarından mı oluşturulacağı yoksa ayrı bir tür olarak mı yaratılacağı hususu âlimler arasında tartışılmıştır. "Biz onları yepyeni bir yaratılışla yarattık ve eşlerine düşkün yaşıt bâkireler kıldık" (el-Vâkıa 56/35-37) meâlindeki âyetlerin tefsirinde Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ, kız çocuklarının ve ihtiyar kadınların yeni bir yaratılışla otuz üç yaş çağına getirileceğini kaydeder (*Me'âni'l-Kur'an*, III, 125), Taberî de hadislerle dayanarak âyetlerde sözü edilen "yeni yaratılış"ın dünya kadınlarına has olduğunu ileri sürer (*Câmi'u'l-beyân*, XXVII, 106-107). Hasan-ı Basrî'ye ve onun fikirlerini benimseyen âlimlere göre de hüriler dünya kadınlarından oluşacaktır. Çünkü mümin erkekler gibi mümin kadınlar da cenneteki nimetlerden yararlanma hakkına sahiptirler. Diğer âlimler ise yeniden yaratılacak dünya kadınlarıyla birlikte ayrı bir tür olarak hürilerin de bulunacağını ileri sürmüştür (Halîmî, I, 476-477; İbn Kayyim el-Cevziyye, s. 320, 323-326; Âlûsî, XXVII, 142). Halîmî, eğer cennette ayrı bir tür olarak hüriler bulunacaksa bunların dünyadaki câriyeler gibi diğer hanımlardan daha aşağı bir statüde bulunacaklarını belirtir (*el-Minhâc*, II, 176-177). Kur'an-ı Kerim'de cennet hayatının ve oradaki hürilerin tasvirine en çok yer veren Rahmân ve Vâkıa sûrelerinde, bilhassa ikincisinde yer alan âyetler (56/22-23, 35-37), hürilerin dünya kadınlarından oluşturulacağı kanaatini veren bir üslup taşımaktadır. Çünkü bu âyetlerde cennet kadınlarının "yeniden inşa edileceği", onların "bâkire ve yaşta kılınacağı" ifade edilmektedir. Dünyada çocukken ölen kızlarla, evlenen veya evlenmeyen genç ve yaşlı mümin kadınlar da cennete girecektir. Söz konusu âyetlerde bildirildiğine göre cennetteki bütün kadınlar bâkire olacak ve belli bir yaşta (etrâb; bu nitelik üç âyette tekrar edilmektedir, Sâd 38/52; el-Vâkıa 56/37; en-Nebe' 78/33) bulunacaktır. İlgili hadiste bu yaş otuz ile otuz üç arası şeklinde gösterildiğine göre küçükler büyütülecek, büyükler de bu yaşa indirilecektir. Bu özellik ve niteliklerin başka bir varlık türü olarak yaratılacak hürilere nisbet edilmesi uygun görünmemektedir. Nitekim söz konusu âyetlerin tefsirinde yer alan hadis rivayetleri de bu hususu desteklemektedir (yk. bk.). Bununla birlikte kıyamet gününde insanların en önde bulunanlar, müminler ve kâfirler şeklinde üç gruba ayrılacağını ifade eden

âyetler (el-Vâkıa 56/7-40) birinci grubun eşleri olarak "hür-i in"den, ikincisi için yeniden inşa edilecek kadınlardan söz etmektedir. Âyetlerin bu kompozisyonu, cennet kadınlarının iki ayrı türden oluşacağını söyleyen âlimler için dolaylı da olsa bir delil sayılabilir. Cennet kadınlarından bahseden diğer âyetlerde böyle bir gruplandırma bulunmayıp nimetlerin müttakiler (Sâd 38/49; ed-Duhân 44/51; et-Tûr 52/17; en-Nebe' 78/31), rabbinin huzurunda hesap vermekten korkanlar (er-Rahmân 55/46) ve Allah'ın hâlis kulları (es-Sâffât 37/40) için hazırlandığı beyan edilmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de, cennet hayatının dünyadaki insanî duygular paralelinde kurulacağına ve aile mutluluğunun orada da süreçlerine işaret ederek mümin olan aile fertlerinin cennette birlikte bulunacaklarını haber veren âyetlerde (er-Ra'd 13/23; Yâsîn 36/56; Gâfir 40/8; ez-Zuhruf 43/70) dünyadaki mümin eşlerin cennette de beraber olacakları özellikle vurgulanır. Buna göre yeni bir fizyolojik ve psikolojik yapıyla yaratılacak cennet kadınlarının veya hürilerin tercihen kişilerin kendi eşlerinden oluşacağını söylemek mümkündür.

Daha çok Tirmizî'nin *es-Sünen*'inde olmak üzere *Kütüb-i Sitte* ile diğer hadis mecmualarında âhiret hallerinden ve cennet nimetlerinden bahsedilirken hürî konusunda da çoğu Resûlullah'a varmayan çeşitli rivayetlere yer verilir. Ebû Nuaym el-İsfahânî'nin *Şıfatü'l-cenne*'si, Beyhakî'nin *el-Ba's ve'n-nüşûr*'u, Kurtubî'nin *et-Tezkire*'si, İbn Kayyim'in *Hâdi'l-ervâh*'ı ve İbn Kesir'in *en-Nihâye*'si gibi eserlerde hürîye dair rivayetler bir araya getirilmiş olup hürî konusu, âhiret hayatının gerçeklerinden biri olarak gösterilirken dünyadaki ferdi ve içtimâî hayat çerçevesinde kişilerin erdemli olmalarını, dünyevî istek ve faaliyetlerinde meşrû sınırları aşmamalarını ve İslâmî ölçülerde medenî (müttaki) davranmalarını sağlayıcı pedagojik bir faktör olarak da kullanılmaktadır. Yeme içme, mesken edinme ve cinsî tatmin dünyada çok önem verilen hususlar arasında yer alır. Ancak bu ihtiyaçları gönlünce giderebilen insan sayısı pek azdır. Cinsî tatmin, söz konusu ihtiyaçlar içinde en zor gerçekleştirilebileni olup paylaşılması da mümkün değildir. Bu sebeple insanoğlunun gerçek varlığının ölümle son bulmadığını, asıl hayatın âhirette ebediyete kadar devam edeceğini haber veren İslâm dini (el-Ankebût 29/64), genellikle fânî âlemde yeterince ulaşılamadığı düşünülen ve daha güzeli arzulan hazların, bu arada cinsel

zevklerin iyiler için ebedî hayatta ideal bir şekilde gerçekleşeceğini vurgulamıştır. Naslarda yer alan cennet tasvirlerinin ve bilhassa hürilerle ilgili açıklamaların genellikle takvâ kavramıyla özlenen dinî ve ahlâkî yaşayışa özendirici pedagojik bir amaç taşıdığı unutulmamalıdır. Meselâ cihada katılmanın faziletini anlatan, “Sizden birinizin savaş atını harekete geçirmek için kullanacağı kamçının cennette işgal edeceği yer dünyadan ve dünya üstündeki her şeyden değerlidir” (Buhârî, “Bed’ü'l-halk”, 8) hadisiyle, “Cennet halından bir kadın yeryüzünde görünecek olsa her tarafı aydınlatır ve güzel kokuyla doldurur. Cennet kadınının baş örtüsü bile dünyadan ve oradaki her şeyden daha değerlidir” (Buhârî, “Cihâd”, 6) meâlindeki hadislerin özendirme amacı taşıdığı açıktır.

Cennet hürilerinin safrandan (za'feran) yaratıldığı konusunda nakledilen rivayetlerin hiçbirini güvenilir sayılmamış ve bu hususta Resûlullah'ın bir beyanının bulunmadığı kanaatine varılmıştır (İbn Kayyim el-Cevziyye, s. 335-336). Ancak Buhârî, Müslim ve diğer bazı muhaddislerin rivayet ettiği bir hadiste hürilerin tenlerinin son derece narin ve berrak olduğu bildirilmektedir (*Müsned*, II, 230, 247, 316, 420, 422; Buhârî, “Bed’ü'l-halk”, 8; Müslim, “Cennet”, 14, 17).

Hürilerin sayısı hakkında Kur'an-ı Kerim'de herhangi bir bilgi mevcut değildir. Hürilerden bahseden âyetler, hem onlardan hem de onlara sahip olacak erkeklerden çoğul sigasıyla söz etmekle birlikte bundan sayısal bir sonuç çıkarma imkânı yoktur. Başta Buhârî ve Müslim'in sahihleri olmak üzere birçok hadis mecmuasında nakledilen rivayetlere göre Hz. Peygamber her erkek için iki hüri olacağını bildirmiş ve çeşitli münasebetlerle bu rakam tekrar edilmiştir (meselâ bk. *Müsned*, II, 232, 345, 507; III, 27; Dârimî, “Rikâk”, 108; Buhârî, “Bed’ü'l-halk”, 8; Müslim, “İmân”, 311, “Cennet”, 14; İbn Mâce, “Cihâd”, 16, “Zühd”, 39). Resûl-i Ekrem cenneti tasvir ederken “ve bir de çok güzel bir zevce” (İbn Mâce, “Zühd”, 39) diye tekil bir ifade kullanırken sayıya değil türe işaret etmiş olmalıdır. En alt derecedeki cennet ehlinin dünya kadınlarından başka yetmiş iki hürîye sahip olacağı şeklinde Ahmed b. Hanbel ve diğer bazı muhaddisler tarafından nakledilen hadislerin (*Müsned*, II, 537; IV, 131; Tirmizî, “Şifâtü'l-cenne”, 23) râvilerine yönelik çeşitli eleştiriler vardır. Ahmed b. Hanbel'in yanında Nesâî, Ebû Hâtim ve Dârekutnî gibi muhaddislerin yönelttiği eleştirileri toplayan İbn Kayyim'e göre bu konuda sahih olan hadisler her cennet ehli-

ne iki zevcenin verileceğini bildirir; daha fazla olacağı yolundaki rivayetlerden muhter olanlar varsa bunlardan ya hizmetçi statüsünde olanlar kast edilmiştir veya bu tür ifadeler erkekteki cinsiyet gücünü anlatmayı amaçlamaktadır (*Hâdi'l-ervâh*, s. 222-223, 330-334). Bununla beraber İbn Kayyim, cennette her müminin ikiden fazla hürîye sahip olacağından şüphe edilmemesi gerektiğini de söyler; zira Hz. Peygamber, her mümine verilecek geniş mekânlar içinde birbirini görmeyen fertlerin bulunacağını söylemiştir (Buhârî, “Tefsîr”, 55/2; Müslim, “Cennet”, 23). Öyle anlaşılıyor ki İbn Kayyim, hadis metninde geçen “ehl” (aile fertleri) kelimesinin muhtevasını zevcelerden ibaret kabul etmiştir. Halbuki Kur'an-ı Kerim'de de belirtildiği üzere cennette hürilerden başka kişinin dünyadaki mümin aile fertleri ve ayrıca hizmetçiler de (gılman, vildân) bulunacaktır. Dolayısıyla bu hadis bir mümine birçok hürinin verileceği hususunda kesin bir delil teşkil etmez.

Hürilerin sayısına dair hadis diye nakledilen, fakat âlimler tarafından tenkide tâbi tutulan rivayetlerden biri de İbn Mâce'nin *es-Sünen*'inde yer almaktadır (“Cihâd”, 11). Enes b. Mâlik yoluyla Hz. Peygamber'e nisbet edilen bu rivayete göre Kazvin şehrinin fethine katılıp kırk gün sebat gösteren kişiye cennette verilecek köşkün 70.000 kapısı olacak ve her kapının yanında köşkün sahibini bekleyen bir hürî bulunacaktır. İbnü'l-Cevzî, bu hadisin uydurma olduğunu belirttikten sonra İbn Mâce gibi bir muhaddisin böyle bir hadisi eleştiriye tâbi tutmadan eserine almasından duyduğu şaşkınlığı dile getirir (İbn Mâce, a.y.; Nâsirüddin el-Elbânî, I, 371). Ebû Nuaym el-İsfahânî'nin, cennette giren herkese 4000 bâkire, 8000 dul ve ayrıca 100 hürî verileceği yolunda rivayet ettiği hadis isnad açısından zayıf bulunmuş, râvileri içinde yalancı kişilerin bulunduğu ifade edilmiştir (*Şifâtü'l-cenne*, III, 219-220, 279-280; İbn Kayyim el-Cevziyye, s. 360-361).

Taberî, “İman edip güzel davranışlarda bulunanlar cennette lezzet ve sevince mazhar kılınacaktır” (er-Rûm 30/15) meâlindeki âyetin tefsirinde cennet ehlinin şarkılar dinleyip eğleneceğini belirtirken (*Câmi'u'l-beyân*, XXI, 19-20) Tirmizî (“Şifâtü'l-cenne”, 24) ve Beyhâkî (*el-Ba's ve'n-nüşûr*, s. 210), cennet hürilerinin koro halinde müzik icra edeceklerine dair hadisler nakletmişlerdir. Hürilerin bu sırada duygularını şöyle dile getirecekleri de ifade edilmektedir: “Biz sonsuza kadar yaşayan ve pörsümeyen tazeler, küsmeyen sevgilileriz. Biz çok mutluyuz, eşlerimiz

de çok mutludur”. Ayrıca hürilerin, eşleri etrafında Allah'ı yücelten ve O'nu öven terennümlerde bulunacakları da bildirilmektedir (*Müsned*, I, 156; Beyhâkî, s. 212; İbn Kayyim el-Cevziyye, s. 358-360).

Dünyevî zevk ve hazları yeterince tadamayan, umdukları ölçüde mutlu olamayan veya çeşitli acılara ve kayıplara mâruz kalan insanların, âdil olduğundan şüphe etmedikleri yüce Tanrı'nın kendilerine dünyada elde edemedikleri mutlulukları yaşatacak şekilde lutuflarda bulunacağı ikinci bir hayatın mevcudiyetine inanmaları, onlarda iyimser bir ruh halinin hâkim olmasına yardımcı olduğu gibi böyle bir âhiret inancı insanların daha sağlıklı bir dinî hayat yaşamalarına katkıda bulunacaktır. Bu amaçla erken dönemlerden itibaren hürilerin yapısı, fizyolojik üstünlükleri, cinsî güçleri ve sayıları hakkında bir kısmı Hz. Peygamber'e nisbet edilen çeşitli rivayetler hadis kitaplarında yer almaya başlamıştır. Bu tür rivayetlerde hürî özelemler hastalanıp ölenlerin dahi bulunduğu kaydedilmektedir. Kısmen Tirmizî'nin *es-Sünen*'inde ve daha çok da İbn Ebû'd-Dünyâ, Taberânî, Ebû Nuaym, Hatîb el-Bağdâdî, Münzirî ve Kurtubî'nin eserlerinde görülen bu rivayetleri İbn Kayyim *Hâdi'l-ervâh*'ında bir araya getirmiş ve kısmen eleştiriye tâbi tutmuştur. Eserin ilmî neşrini gerçekleştiren Yûsuf Ali Büdeyvi ise söz konusu rivayetleri eleştirmiş ve çoğunun güvenilir olmadığını karıtlamıştır (*Hâdi'l-ervâh*, s. 337-346).

Osmanlı âlimlerinden Yazıcıoğlu Mehmed, Ahmed Bîcan ve Eşrefoğlu Rûmî, halkı iyiliklere özendirmek amacıyla kaleme aldıkları eserlerde (bk. bibl.) hürilere ait asılsız rivayetlere ve kendi muhayyilelerinin ürünü tasvirlerle birbirine benzer şekilde yer vermişlerdir. Bu tasvirlere göre hürî bedeninin alt kısmı miskten, ortası amberden, üst kısmı kâfurdan yahut somutlaşmış nurdan yaratılmıştır. Serçe parmağını gösterse bütün dünyayı aydınlatırdı ve dünyaperestler ona tapardı. Tükürüğünden bir damla denize düşse bütün denizler şeker olurdu. Beş vakit namazı cemaatle kılanlara verilecek hürilerin sağ yanağında Ebû Bekir, sol yanağında Ömer, alınında Osman, yüzün alt kısmında Ali, dudaklarında da besmele yazılmıştır. Her hürinin yetmiş elbisesi olup bunların her biri her an yetmiş renk yansır. Cennetteki her mümine verilecek hürî sayısı genelde yetmiş sayısına bağlı olarak farklı rakamlarla gösterilmektedir. Yazıcıoğlu Mehmed'in bir telakkisine göre her mümine iki hürî ile birlikte kocaları cehenneme girmiş hanımlardan yetmiş

kadın verilecektir. Bir başka telakkisine göre ise her erkeğe 4000 bâkire, 8000 dul ve ayrıca niteliği belirtilmeyen 500 olmak üzere 12.500 hûri verilecektir.

Kur'ân-ı Kerîm'de âhîret mutluluğu hem maddî hem mânevî-ruhî çerçevede tasvir edilmiştir; benzer yaklaşım hadis metinlerinde de görülür. Bu tasvirleri inceleyip anlamayı ve halka aktarmayı amaçlayan bazı âlimler, bunlardan kendi yetenek ve temayülleri doğrultusunda birbirinden farklı, zaman zaman da abartılı sonuçlar çıkarmışlardır. Bir erkeğin 343.000 hûrisi olacağını ileri sürecek kadar mübalağa yapanlar Allah'ın her şeye kâdir olduğunu söyler ve cennet ehlinin arzu ettiği her şeyin gerçekleşeceğini beyan eden âyetleri (meselâ bk. el-Enbiyâ 21/102; Fussilet 41/31; Kâf 50/35) delil gösterirler. Ancak naslarda yer almayan, üstelik onların lafzıyla ve ruhuyla bağdaşmayan, gerçeğe, akiselim ve zevkiselime ters düşen bu tür bilgileri ciddiye almak mümkün değildir. Âhîret şartlarının dünya şartlarından farklı olduğu bildirilmekle beraber o hayatla ilgili olarak anlatılan hususlar dünya realitesi içinde yaşayan insanlara hitap ettiğine göre bunların etkili olabilmesi için insanın aklı ve beklentileriyle bir ölçüde uyumlaşması gerektiği açıktır. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de cennet hayatı tasvir edilirken bunun dünyadaki mutluluk vasıtalarıyla ilişkilendirilerek anlatıldığı görülmekte, ancak âhîret hayatının çok daha saf, derin ve mutluluk verici olacağı ifade edilmektedir (meselâ bk. el-Bakara 2/25; es-Sâffât 37/45-47; Muhammed 47/15).

Hz. Peygamber ile hanımları arasında ortaya çıkan bazı anlaşmazlıklardan Kur'ân-ı Kerîm'de söz edilirken eğer peygamber hanımlarını boşayacak olursa Allah'ın kendisine daha hayırlı eşler ihسان edeceği, bunlar arasında dul ve bâkirelerin de bulunabileceği anlatılır (et-Tahrîm 66/5). Bazı müfessirler burada sözü edilen duldan Firavun'un karısı Âsiye'nin, bâkireden de Hz. Meryem'in kastedilmiş olabileceğini ve Resûl-i Ekrem'in cennette bunlarla evlenebileceğini bir ihtimal olarak ileri sürmüşlerdir (Ebû'l-Leys es-Semerkandî, III, 381; Kurtubî, *el-Câmî*, XVIII, 127; Süyûtî, VIII, 225). Yazıcıoğlu Mehmed bu telakkîyi bir fantezi haline getirmişse de (*Muhammediyye*, s. 383) bu yorumu ne dayandırılmak istenen âyetle ne de içinde yer aldığı diğer âyetlerle muhtevasıyla (et-Tahrîm 66/1-4) bağdaştırmak mümkündür. Esasen böyle bir anlayış müfessirlerin çoğunluğu tarafından da itibar görmemiştir. Âhîret mutluluğun-

da maddî tatminlerin payı bulunmakla birlikte bunların birinci derecede bir yer işgal etmediği hususu İslâmî anlayışın özünü oluşturmaktadır. Diğer bazı âhîret tasvirleri gibi hûri konusundaki âyet ve hadislerde de insan topluluğunun sosyal ve kültürel seviyelerinin, estetik ve zevk anlayışlarının, zihni ve hayal kabiliyetlerinin belli ölçüde dikkate alındığını söylemek mümkündür. Bütün âhîret halleri gibi hûri konusu da gayb alanına dahil olduğuna göre (el-A'râf 7/187-188) Kur'an'ın bu hususta söylediği son söz gaybı Allah'tan başka kimsenin bilemeyeceği gerçeğidir (el-En'âm 6/50, 59; en-Neml 27/65).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "hvr" md.; *Lisânü'l-'Arab*, "hvr" md.; *Kâmus Tercümesi*, "hvr" md.; M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "hvr", "kşr", "zvc" md.leri; *Müsned*, I, 156; II, 230, 232, 247, 316, 345, 385, 420, 422, 507, 537; III, 27, 438, 440; IV, 131, 200, V, 242; Dârimî, "Rikâk", 108; Buḥârî, "Bed'ü'l-ḥalk", 8, "Cihâd", 6, "Enbiyâ", 1, "Tevhîd", 35, "Tefsîr", 55/2; Müslim, "Cennet", 2-5, 14, 15, 17, 23, "İmân", 311; İbn Mâce, "Nikâh", 62, "Zühd", 18, 39, "Cihâd", 11, 16; Ebû Dâvûd, "Edeb", 3; Tirmizî, "Raḍâ", 19, "Fezâ'ilü'l-cihâd", 25, "Kıyâmet", 48, "Şifâtü'l-cenne", 5, 23-24; *The Sacred Books of the East: the Zend-Avesta* (trc. L. H. Mills, ed. F. Max Müller), Oxford 1883, XXII/1, s. 1-18; XXIII/2, tür.yer.; XXIV/8, s. 53-65; XXXI/3, tür.yer.; Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ, *Me'ânî'l-Kur'ân* (nşr. Ahmed Yûsuf Necâtî - M. Ali en-Neccâr), Beyrut 1980, III, 125; Taberî, *Câmi'u'l-beyân* (Bulak), XXI, 19-20; XXVII, 106-107; Ebû'l-Leys es-Semerkandî, *Tefsîrüs-Semerkandî* (nşr. Ali M. Muavvez v.dğr.), Beyrut 1413/1993, III, 273, 381; Halimî, *el-Minhâc*, I, 476-477; II, 176-177; Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Şifâtü'l-cenne* (nşr. Ali Rızâ Abdullâh), Dimaşk 1407-1408/1987-88, III, 219-220, 279-280; Beyhakî, *el-Ba's ve'n-nüşûr* (nşr. M. Saîd Besyönî), Beyrut 1408/1988, s. 210-212; Kurtubî, *et-Tezkire fî ahvâli'l-mevâ ve umûri'l-âhîre*, Beyrut 1405/1985, s. 555-564; a.mlf., *el-Câmî*, XVIII, 127; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Hâdî'l-erubâh* (nşr. Yûsuf Ali Bûdeyvi - Muhyiddin Müstû), Beyrut 1411/1991, s. 222-223, 312-365; İbn Kesîr, *en-Nihâye* (Zeynî), II, 451-467; Yazıcıoğlu Mehmed, *Muhammediyye*, İstanbul 1298, s. 378-383; Ahmed Bican, *Envârü'l-âşkîn*, İstanbul 1306, s. 465-467; Eşrefoğlu Rûmî, *Müzekki'n-nüfûs*, İstanbul 1327, s. 121-122; Süyûtî, *ed-Dürü'l-menşûr*, Beyrut 1403/1983, VIII, 225; İbrâhim Hakkî Erzurumî, *Ma'rifetnâme*, İstanbul 1310, s. 10; Şevkânî, *Fethü'l-kadir*, IV, 382-383; Âûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, XXVII, 142; R. C. Zahner, *The Teachings of the Maggi a Compendium of Zoroastrian Beliefs*, New York 1965, s. 146-147; A. Cohen, *Everyman's Talmud*, New York 1975, s. 383-389; Elbânî, *Silsiletü'l-eḥâdîsü'l-za'ife ve'l-mevzû'a*, Beyrut 1398/1977, I, nr. 371; E. Berthels, "Die Paradiesischen Jungfrauen (Hûris) im Islam", *Islamica*, I/2-3, London 1993, s. 263-287; A. J. Wensinck, "Hûr", *IA*, V/1, s. 591-592; a.mlf. - [Ch. Pellat], "Hûr", *El*² (İng.), III, 581-582; Ahmad Tafazzolî, "Cinwad Puhl", *Eir*, V, 595.

HURKÛS b. ZÜHEYR

(حقوق بن زهير)

(ö. 38/658)

Hakem Vak'ası'nda
Hz. Ali'ye muhalefet eden
ilk Hâricî liderlerinden.

Temîm kabilesinin Benî Sa'd koluna mensup olduğundan Sa'dî nisbesiyle anılır. Ne zaman müslüman olduğu bilinmemekle beraber Hudeybiye'de bulunduğu na ilişkin rivayet doğru kabul edilirse (İbn Hacer, I, 320) 6 (628) yılından önce İslâmiyet'i kabul ettiği söylenebilir.

İran'ın fethi esnasında müslümanlarla barış antlaşması yapan Ahvaz'ı savunmakla görevli İranlı kumandan Hürmüzân'ın antlaşma şartlarını bozma tehdidinde bulunmasının ardından Basra Valisi Utbe b. Gazvân'ın durumu Halife Hz. Ömer'e bildirip yardım istemesi üzerine Hurkûs Ömer tarafından kumandan tayin edilerek Ahvaz'a gönderildi. İran ordusunu yenilgiye uğratıp Ahvaz'la birlikte Tüster yakınlarına kadar uzanan bölgeyi ele geçiren Hurkûs topladığı cizyeyi halifeye gönderdi. Daha sonra Hürmüzân'a karşı sürdürülen mücadelede Basralı ve Kûfeli kumandanların emrinde çeşitli görevler ifa etti (Taberî, IV, 76-79).

Hurkûs, Hz. Osman'ın yönetiminden şikâyetçi olup 35 (655-56) yılında Medine'ye giden 600'ü aşkın Basralı'ya öncülük yaptı (a.g.e., IV, 349). Hz. Ali'nin halife olmasından sonra Aîşe, Talha ve Zübeyr'in öncülüğünde gelişen olaylarda onlara karşı Basra'yı savunan askerî birliğin başında bulundu. Basra'nın Talha ve Zübeyr kuvvetlerinin eline geçiş Hz. Osman'ın şehid edilmesi olayına karışanlardan bir kısmının öldürülmesi üzerine Temîm kabilesinin himayesine girdi. Sıffin Savaşı'nda kabilenin reisi Ahnef b. Kays'ın tesiriyle Hz. Ali'nin yanında yer aldı. Savaş sürerken hilâfet meselesinin hakemlere havale edilerek çözülmesi için Hz. Ali'ye teklif götürüp bunda ısrar edenler arasında bulunan Hurkûs, meselenin hakemlere havale edilmesine rızâ gösterdiği için Ali'yi günah işlemekle suçladı. Hz. Ali ile yaptığı şiddetli tartışmalarda ona karşı çıkışının Allah rızasından başka bir gaye taşımadığını belirterek hilâfet konusundaki hükmün hakemlere değil Allah'a ait olduğunu savundu (İbn Kesîr, VII, 285). Buna karşılık Hz. Ali, Muâviye ile yazılı bir antlaşma yapıldığını ve ilâhî emre göre (en-Nahl 16/91) sözleşmelere uyulması gerektiğini söyleyerek asıl günahın antlaş-